

ՅՈՒԼԻՑ ԱԳՐԱՑԵՍԻ

Ա. ԱԹԱՋԵՍ ԽՈՐԵՎՈՄՆ ՈՒ ԽՈՐԵՎՈՐԸ

ՀՈՅՎՈՒՑԵՍԱԼ ԳՈԼՈՒՑ Ու ԿԲԵԼՊԵՆԿԵԱՆ

—= ՍԻՐՈ =

ԽԹ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇԲՁԱՆ

1955

ՀՅՈՒՍՏՈՒ

ԹԻՒ 8

ԽՄԲԱԳՐԾԿԱՆ

ՄԱՀ

Ս. ԱԹՈՌՈՅ ԲԱՐԵՐԱՐ ԳԱԼՈՒՍ Ս. ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆԻ

Մեծանուն հայը, որուն կորուստին մտածումը ունինք ազգովին, աղնատեսական աշխարհի ամենէն հզօր և համբաւեալ անձնաւորութիւններէն մին հանդիսացաւ մեր դարու ոկզբնաւորութեան, միջազգային չափանիշով։

Մեծ եղաւ ան իր ծագումով, իր կեանքով և մանաւանդ իր թողուցած հարստութեան արդիւնքով։ Մազումով, որովհետեւ տոհմիկ շառաւիզն էր հաւանաբար Աշտունեաց Վարդ-Պատրիկ իշխանական լուսնին, որուն նախնիք ները Տօսպեան խրոխտ բարձունքներէն փոխադրուած կապագովիիոյ վաճառան վայրերը, կեսարիոյ և Կ. Պոլսոյ առեւտրական հրապարակներուն վրայ, շահ վայրերը, կեսարիոյ և Կ. Պոլսոյ առեւտրական հրապարակներուն վրայ, ժամանակի ընթացքին, փայլեցան իրենց ցեղային ու տոհմային ձիրքերով։

Կեանքով, որովհետեւ իրական մեծութիւնը անհատական ճիզերու արդիւնքով է միայն պայմանաւոր, ինչպէս այնքան յատկանշականորեն կը հասդիւնքով հանգուցեալի պարողային։ Տաղանդն ու դաստիարակութիւնը առանց տատուի հանգուցեալի պարողային։ Տաղանդն ու դաստիարակութիւնը առանց տքնաշան աշխատանքի, շատ յաճախ անարդասիք կը մնան, մանաւանդ մեր օրերու կեանքին մէջ։

Գործով, որովհետեւ ո՞վ չի զիտեր այսօր զինքը, Գալուստ կիւլպէնկ-եան, որուն կեանքը չքեզ տեսարան մը և վերելք մը եղաւ միանդամայն, եան, որուն կեանքը չքեզ տեսարան մը և վերելք մը եղաւ միանդամայն, խորտակելով կարելի բոլոր մրցանիշները, որոնք անձ մը բացառիկ ու փառաւոր զիտեն ընել։ Բան մը ըլլալու, բարձունքի մը համելու իզձը առանձովար զամենէն հզօր կիրքը եղաւ իր հետապնդումներուն։ Ուրիշներ, հարուստի զամենէն հզօր կիրքը եղաւ իր հետապնդումներուն։ Ուրիշներ, հարուստի զամենէն հզօր կայելքի մէջ զուցէ փնտուէին կեանքի իրենց նպատակը, ինքը աշխատանքի մէջ զիտցաւ որոնել զայն և շնորհիւ իր ճիզերուն կրցաւ հասնիլ միշտատանքի մէջ զիտցաւ որոնել զայն և շնորհիւ իր ճիզերուն կրցաւ հասնիլ միշտատանքի մէջ զիտցաւ որոնել զայն և համբաւիւ։

Ահա թէ ինչու Յուլիս 20ին Լիզպոնի իր բնակարանին մէջ մեսնող այս տաղանդաշատ հայը, 86 տարիներու բարւոք ծերութեամբ հասուն, իր պատ-

ուական տաճմին ամենէն ուշադրու մեծութիւնը եղաւ, տարիներով իր վրայ կերպոնացնելով աշխարհի հզօրներուն նայուածքները, որոնք կանգ տռնել դիւնեն միայն ցցուն բարձունքներու վրայ:

Հանգուցեալի յաջողութեան և մեծութեան գաղանիքները բազմերես էին և ուշադրու: Իր նկարազրին ամենէն ցայտաւն զիծն էր անտարակայս լիմասուրինը, աւելի զործնական առումով ողջմութիւնը, ինչպէս նաև նեռանեսուրինը, երկու թանկազին յատկութիւններ, որոնց երջանիկ և սերա զործակցութեանը չնորհիւ, ներկան ու ամրագան, այսինքն զործն ու անոր յաջող արդիւնքը զիրար կը լրացնեն: Իր իմաստութեան և հեռատեսութեան չնորհիւն էր անշուշտ որ կէս դար առաջ անիկա պիտի զիտնար զնահատել քարիւղի, այդ զարշահոտ և մածուցիկ նիւթին արժէքը ճարտարարուեստի մէջ, և շահազրպաել ոչ միայն անհատներ այլ նաև պետութիւններ անոր ունենալիք դերին նկատմամբ:

Այդ շահազրպաստութիւնը իր երիտասարդ տարիներուն սկսած, զինք պիտի առաջնորդէր կովկաս և մանաւանդ Պաղու, մօտէն տեղեկանալու քարիւղի ողտագործման և դերին: Ժամանակ մը Մանթաշէֆի անօրէնութեան մօտ աշխատելէ յետոյ, պիտի զործէր իր հաշույն, հետզհետէ կարեւոր տեղ մը զրաւելու քարիւղի տնտեսութեան մէջ: Արդիւնաբերութեան այս մարզին մէջ անիկա ուշադրու դարձաւ 1899ին Լոնտանի մէջ, երբ զործակից եղաւ Ռօյլ Տրքարիւղի ընկերութեան հիմնադիրներէն Արք Ֆերդինանդի, անոր սկզբնական օրերուն: Կիւլովէնկեան անոր հմուտ խորհրդատուն եղաւ, և օգնեց իրեն զլուխ հանելու Ռուջիւտի հետ ձեռնարկած իր զործը:

Փարիզի մէջ վարեց այն բոլոր բանակցութիւնները որոնք կատարուեցան Շէլի կողմէն, զնելու համար Ռուջիւտի կովկասեան ձեռնարկները: Թէ է կովկասը կիւլովէնկեանի զործունէութեան կեդրոնը մնաց, սակայն ինքը նախազգալով Մուսուլի քարիւղի հանքերուն վերապահուած ապազան, ջանաց իր դերն ու տեղը ունենալ, առաջին Մեծ պատերազմէն ամիսներ առաջ, Անդիոյ և Թիւրքիոյ միջև եղած բանակցութիւններուն ընթացքին: Իր աշխատանքները բարձրօրէն զնահատուեցան Անդիոյ մէջ և Տէթէրաբինկն ու անզիփական կառավարութիւնը ստիպուեցան իրեն թողուլ ի վերջոյ թրքական քարիւղի ընկերութիւններու արժեթուղթերու հինգ առ հարիւրը: Ասկէ կը սկսի իր մասնակցութիւնը Մուսուլի քարիւղի զործերուն, որ յետոյ անոր պիտի վերապահէր կաշեւոր իրաւարարի և բաժնեկցի գերակատարութիւն մը՝ Անդիոյ, Ամերիկայի և Ֆրանսայի միջև եղած քարիւղի վէճերուն և իրաւասութեան պաշտպանութեանց ընթացքին:

Քարիւղի արդիւնաբերութեան մէջ ցոյց տուած իր տաղանդն ու ձեռներէցութիւնը մէկ երեսն է միայն իր զործի մարդու հանճարին: Անիկա եղած է նաև տնտեսական խոշոր զործառնութիւններու միջնորդ և ճշմարիտ ձեռնարկու մը պետութիւններու և մեծ ընկերութիւններու, շահելով անոնց հիացումն ու հակառակութիւնը փոխն ի փոխ, հայու անպարտելի ուազմավարութեամբ: Այդ է պատճառը որ օտարները զինքը կոչած են քարիւղի արդիւնա-

բերութեան իշխան, առեւտուրի թալիջրան, վերազդումներ՝ որոնք շատ բան կ'ըսեն միջազգային առեւտրական հրապարակի այս անպարտելի տիտանի մասին:

Հանգուցեալլ յայտնի մասնագիւա մըն էր նոյնպէս պարսկական զորգերու, հնագիտական առարկաներու, միջնադարեան ձեռագիւներու, արձաններու, և մեծ սիրահար մը թանկարժէք նկարներու։ Արուեստի այդ վլուխ զործոցներու իր հաւաքածոն նախանձը կրնայ շարժել նոյնիսկ պետութիւններու, որոնց հետ մրցումի մէջ էր, զանոնք իւրացնելու իր հետաքրքրութեամբ։

Հայը ինչպէս անցեալի, այնպէս ոլ մեր օրերուն, պարծանքով յիշած է ուրիշ մեծութիւններու կարգին իր հարուստ նուիրատունները։ Մեր ժողովուրդը շատ բան կը պարտի բախտէն նպաստաւորուած իր այդ զաւտիներուն և իրողութիւն է թէ ինչ որ մենք ունեցած ենք անցեալի մէջ և ունինք այսօր իբրև ազգային կայք և հարստութիւն, նուերներ են մեծաւ մասամբ անոնց որոնք զիտցած են միշտ յարդարել մեր իմացական և հոգեկան անդաստանները իրենց իշխանական նուիրատուութիւններով։ Եթէ Նկատի ունենանք մեր աղջային կեանքի այս վերջին հարիւրամեալը միայն, Գէորգեան, Ներսէսեան, Լազարեան, Սահասարեան, Մելքոնեան, Կիւլպէնկեան, Նուզարեան և Եղիայեան անուններով ծանօթ փառաւոր յիշատակարանները, մատնանշած կ'ըլլանք այս իրողութիւնը։

Բառասուն տարիներէ ի վեր հայ սփիւռքը մեծ ակնկալութիւններով կը նոյնէր քանքարաւոր այս հակային, անկէ սպասելով կարելի օժանդակութիւնը իր կրօնական, կրթական ու ուրիշ կարիքներուն ի նպաստ։ Հանգուցեալի կենդա-նութեան, Էջմիածին, Երուսաղէմ, Պոլսոյ Ս. Փրկչի հիւանդանոցը, իր ձեռա-կերտ Լոստոնի Ս. Սարգսի Եկեղեցին և Թրիփոլիի հայ համայնքը բարերարուե-ցան իրմէ։ Իրքի հաւատարիմ զաւակը Հայ Եկեղեցւոյ ան չժերացաւ իր այս պարտականութեանը մէջ, ամէն անզամ որ զիմում եղաւ իրեն լուսաւոր պա-հելու անոր խորանին կանթեզը։ Զմոոցաւ Ս. Էջմիածինը, որուն տաճարին վե-րանորոգիչը հանդիսանալ ուզեց, շմոցաւ Երուսաղէմի մեր Սուրբ Աթոռը, ըանորոգիչը հանդիսանալ ուզեց, շմոցաւ Երուսաղէմի մեր Սուրբ Աթոռը,

Անցնող եօթը տարիներուն հանգուցեալը յաճախ զուսարսոր վրկց ։
Անցնող եօթը տարիներուն համեմատ Պաղեստինի աղէտին հետեւանքով չքաւոր-
Աթոռ, իր փափաքին համեմատ Պաղեստինի աղէտին հետեւանքով, առանց
ուածներուն բաշխուելու համար, կիրթ ու ազնուական կերպերով, առանց
զգացնել ուզելու իր տուածը, իրեն համար դրամը, ինչպէս կ'երեւի բախտ մը
և ոյժ մը չէր միայն, այլ արժէք մը՝ կիրարկելու զայն արժէքներուն ի խնդիր
և ոյժ մը չէր միայն, այլ արժէք մը՝ կիրարկելու զայն արժէքներուն ի խնդիր
և արժեւորելու զանոնք: Ի վերջոյ բարիքը չէ որ կը մեծնէ մարդս, այլ
մարդն է որ կը մեծնէ և կ'արժեւորէ բարիքը: Հանգուցեալը ժլատ չէ եղած

բնաւ, երբ արժէքներու նկատմամբ իրեն յատուկ կեցուածքով մը անհրաժեշտ նկատմած է իրմէն ուզուածը, նկատի չունինք քանակը այլ արժեւորելու իր ինքնայտուկ կերպը միայն:

Հանգուցեալի մահէն յետոյ, իր հարստութեան մեծազոյն մասը վերածուած է հիմնադրամներու, ի նպաստ կրթական, զիտական և բարեսիրական ձեռնարկներու: Այս կերպով կը մշտնինաւորուի իր զործը բարձրագոյն կարիքներու ի հաշիւ, առանց ցեղի և տեղի խտրութեան: Բարերարելու այս կերպին մէջ, բարիքի բովանդակ իմաստասիրութիւն մը կայ, մեծ միտքերու միայն յատուկ: Անտարակոյս թէ ուրիշներու կարգին՝ և անոնցմէ աւելի իրաւունքով՝ հայ ժողովուրդը ևս պիտի կրնայ օգտուիլ կիւլպէնկեան հիմնադրամներու այս արդիւնքէն և բարիքէն, եթէ անոր իմաստուն տնտեսները, որոնց զգացումներուն վրայ ամէն վստահութիւն ունինք, ուզեն և զիտանան կատարելու իրենց պարագը հայ ժողովուրդին և հանգուցեալին նկատմամբ, որ զաւակն էր նախ իր ժողովուրդին:

Մեռած է հայրը, սակայն կը մնայ իր պատուական զաւակը, Վահմ. նուպար կիւլպէնկեանը, հարազատ որդին իր հօր մաքի և հողիի ժառանգութեան: բարեսիրտ, զգայուն և բարձրօրէն դաստիարակուած անձնաւորութիւն մը, Հարրոյի և Քէմպրինի բարձրագոյն կրթարաններու մէջ: Տարիներով չործակիցն ու ներկայացուցիչն է եղած ան իր հօրը, և ծանօթ անձնաւորութիւն մըն է Անզիոյ և Ֆրանսայի առեւտրական լայն շրջանակներու, ինչպէս նաև բարձր ընկերութիւններու:

Երկրորդ պատուական հայ մը և կարող անձնաւորութիւն մըն է հանգուցեալի վեսան, Տիար Գէորգ Եսայեանը, հանգուցեալի զործակիցն ու վրստահնելին, և երեքէն մին կիւլպէնկեան աւանդի և զործի զեկավարներուն: Մեծ է իր գերը անտարակոյս, նիւթացած այդ բարիքէն մեր ժողովուրդի կարիքներուն արդար բաժին մը հանելու տեսակէտէն, ինչպէս նաև մեծ է մեր վստահութիւնը երախտաշատ Եսայեան տոհմի այդ պատուական հարազատին նկատմամբ, որ իրեւ վեսայ կիւլպէնկեանի, կը կրկնապատկէ իր ժողովուրդի բարի ակնկալական անձնաւորութենէն:

Այժմ արտմագին զգացումներով երր կը վերջացնենք Ա. Աթոռոյ հանգուցեալ բարերարին՝ Դալուստ Ա. կիւլպէնկեանի այս մահազրութիւնը, մեր միտքը կ'երթայ անոնց, իր հարազատներուն և զործի զեկավարներուն, որոնք իրմէ վերջ պատասխանատու կը մնան Աստուծոյ, հանգուցեալին և ազգին նկատմամբ, իրենց երրեակ պատասխանատութիւններուն մէջ: Տէրը թող լուսաւորէ հանգուցեալի հոգին, միփթարութիւն պարզեւելով իր երկու զաւակներուն, նուպարի և ՈՒթայի, ինչպէս նաև իր վեսին և թոռան, շարունակելու մեծութեան և բարութեան այն օրինակելի կեանքը, զոր ապրեցաւ իրենց հանգուցեալ սիրելին, իրրե կիւլպէնկեան մեծահամբաւ և ազգանուէր տոհմին արժանաւոր հարազատը:

Յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի: